

שיעורי פסנתר

לאורי הולנדר עם ספרו על דן צלקה

כילד לא הייתי מוכשר בנגינה. שנים למדתי לנגן בפסנתר מתוך תקווה שאהיה לרובינשטיין צעיר, רק בלי החזות היהודית. כחיל ורעדה הייתי מתייצב אצל המורה לפסנתר, אשה אימתנית ממוצא הונגרי ומענת את אצבעותי לפי מצוותיה עד שנפשי חישה להישבר כקלידיו של פסנתר נטוש. הדבר היחיד שהציל אותי מן הייאוש הזה היה היציאה מביתה אל שכונת וילות שבאותה שעה נצבעה בשלל גוני דמדומים. הייתי מסתכל בפארות העצים ומקשיב לאוושת העלים. עיני היו מטפסות לשמים ורואות את מסע העננים שגבותיהם נוגהים באור אחרון. הרגעים האלה היו יקרים: מוזיקה של גדולי המלחינים בגבי כמפרש תכלכל נשוב אָשם והעולם נפרש לפני ביפעה שאין לה שם.

"מאות" הם קטעים קצרצרים של פרוזה פיוטית שכל אחד מהם מונה 100 מילים בלבד.

איך לעשות מחשבות ממילים

אלכס אפשטיין: קיצורי דרך הביתה. הוצאת ידיעות ספרים 2011, 123 עמ'

"בדנור ראיתי חסר בית אחד עם מוודה שהלך לאיטו משום מקום לשום מקום. במרחק כמה מטרים אחרי ריחפה מעל המדרכה שקית ניילון קרועה. לאן שפנה - שקית הניילון פנתה אחריו. פעם קראתי על מקרה דומה שארע לג'ינג'יס האן, רק שאצלו זו לא היתה שקית ניילון אלא ענן בשמים."

חמשת המשפטים הללו הם אחד הסיפורים בספרו של אלכס אפשטיין קיצורי דרך הביתה. כותרתו "על חסרי הבית, בדרכם הביתה". כמו בקריאת שירה, גם סיפורי הקצרצרים של אפשטיין מזמינים את הקורא לקריאה שנייה ושלישית מיד אחרי הקריאה הראשונה. קורא שמעוניין להבין את ההתבטאות השלמה שבסיפור

כזה, את העמדה של הכותב ואת המבע שהוא מעוניין להעביר, צריך להתייחס לכל רכיב לשוני ורכיב של מציאות בסיפורון כזה כאל מפתח אפשרי להבנת המשמעות של אותו סיפורון. וכבר הכותרת מייצרת סימני שאלה, בעיקר על המושג "בית". איך הם בדרכם הביתה, אם אין להם בית? התשובה העיקרית שעולה מתוך העולם הסיפורי של אפשטיין חייבת להיות: כי ככה זה בסיפורון הזה. אנחנו מתבקשים להיות נוכחים במציאות של לשון, שבה ישנם, בין היתר, חסרי בית בדרכם הביתה (יהיה "הביתה" אשר יהיה). אנחנו מצפים לכך שנקרא משהו על אודותיהם בהמשך. בדרך כלל, כותרות כאלה

להתהלך בין מרחבי הספר הזה, הכוללים, בין היתר, דמויות מיתולוגיות, מלאכים, תושבי כוכבים רחוקים ואישים שאת שמם שמענו במקומות אחרים, האיש האחרון בעולם והאיש הזקן בעולם, חכם זן ובלש חובב. קוראים שאוהבים "חיים קלים" ומצפים לאסופת סיפורים שגרתית, ספק אם ייכנסו למבוך האפשטייני. מנגד, מי שאינו נרתע ממקוריות ומהפעלת מחשבה תוך כדי קריאה, מי שאינו מחפש ספרים "קריאים" ו"זורמים", עשוי להתמכר לז'אנר. רבות הדמויות בסיפורונים הללו שמגיחות למשפט אחד ונעלמות. על חיי הרגש שלהן אפשטיין כמעט שלא מתעכב. רובן נשארות בבחינת סימנים, כמו החפצים שהן מזויות והדברים שהן אומרות. מי שמבקש לו סיפורים בשרניים מאלה, מרגשים וסוחפים יותר מבחינת הפוטנציאל להדהות - יחפש בספרים אחרים. כאן מתרחשת כתיבה בתוך עולם של קונטציות תרבותיות והיסטוריות, הכל אמיתי ובלתי אמיתי באותה מידה.

מצאו חן בעיני במיוחד הסיפורונים הארספואטיים, כגון "על הדיוק": "בספרייתו של המשורר היו כרכים שהדיפו ניחוח קל של יסמין. השכן מלמטה, שנכנס פעם להשיב למשורר את הדואר התועה שלו, הופתע מכמות המאפרות גדושות הבדלים שהונחו על אדני החלונות בדירה. 'כותבים הרבה, מה?' שאל, והמשורר תיקן אותו, 'מעשנים הרבה.' כמה יפה האופן שבו הספרים המתמשים בחושים, הדואר התועה והשכן המופתע - כל אלה נקראים כרכיבים מטאפוריים, המשרתים תמה של עבודה קפדנית על מילים וייצוג של מילים. שהרי המשורר מעשן הרבה היות שהוא עומל על דיוק שיריו. הוא רוצה להפוך אותם מדואר תועה לספרים המדיפים בת ריח של יסמין. לדיוק, כשהתממש כבר בין ספריו, יש ניחוח קל של יסמין. את היסמין לא מעשנים, ועם זאת הריח ניכר ומאפיל על ריחות הבדלים, למרות העישון הכבד שהחדר סופג."

נוית בראל

מצויות בפתח פרקים ברומנים גדולים (כמו בתום ג'ונס לפילדינג, למשל) והן מבקשות לסכם מראש את מה שהקורא עומד לקרוא בהמשך. ועם זאת, ציפיות לאמירה כללית על חסרי הבית אינן מתגשמות לנוכח הסיפורון. אנחנו קוראים על חסר בית אחד, ועל ג'ינגס האן אחד. האם עלינו להבין, מתוך הסיפורון הזה, את האן כחסר בית שביקש להתנחל בכל מקום שכבש? מדוע רדף אותו ענן (שמזכיר את עמוד הענן של בני ישראל בלכתם במדבר)? מיהו הגיבור של הסיפורון? הדובר הנזכר הנו חסר הבית או ג'ינגס? מי במרכז ומה אנחנו מסיקים עליו? ואולי ניתן להבין את המשפט האחרון אחרת: האן היה זה שראה את חסר הבית ואת הענן שעוקב אחריו? ומדוע דווקא בדנור? למרות כל סימני השאלה, ישנו קסם מסוים בתמונה הזאת, שהיא ספק התרחשות ספק היזכרות. קסם מעורר מחשבה. על השקית הקרועה כמטונימיה לתלישות, על המעקב שלה אחר חסר הבית כמין מלאך שומר, או צל מרחף מעל שמבשר רעות. נחליט מה שנחליט כקוראים פרשנים, המחשבה ננעצה בנו מתוך חמישה משפטים בלבד. והנה גם אנחנו הולכים משום מקום לשום מקום, מחפשים משמעות, רק שקית קרועה אחרינו. התחושה דומה למקרא רוב הסיפורים בספר המיוחד הזה, שנדמה שהנושא המקשר את כולם הוא האפשרות לשים סוף לאיזשהו סיפור. מכאן "קיצורי דרך הביתה" עשויה להיות מטאפורה להחשת הסוף. היא מעלה אסוציאציות של סימני דרך, שיבה, קיצורי דרך לסיפורים ארוכים וגדולים שמאחוריהם או מסביבם, ובעיקר מנפקת אפשרות לייצר מחשבות מתוך חומרים של לשון (בעיקר: על הגבולות של הייצוג הלשוני, חוסר הגבולות של העולם שניתן לברוא מתוך הלשון). אפשטיין מפזר רמזים לאורך הספר, ואנחנו צריכים לחפש מתוכם את הדרך "הביתה". לא כל הסיפורונים בספר קצרים כל כך. ישנם סיפורים בני כמה עמודים, אבל גם אותם עלינו לעמול כדי למשמע, ויש לאתר בהירות את סימני הדרך שהם מתווים. לא כל קורא ישמח